

5. Зелінг Ш. Мода. Век модельєров / Шарлотта Зелінг. 1900-1999. - Кельн.: Кенеман, 2000. – 655 с.
6. Кристева Ю. Избранные труды: Разрушение поэтики / Юлия Кристева : пер. с фр. – РОССПЭН, 2004. – 654 [2] с.
7. Лосев А.Ф. Проблема вариативного функционирования живописной образности в художественной литературе / А.Ф.Лосев // Литература и живопись. – Л.:Наука, 1982.– С. 31-65.
8. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Ю.М.Лотман. – М.: Искусство, 1970. – 384 с
9. Неретина С.С. Тропы и концепты / С.С.Неретина. – М.: ИФРАН, 1999. – 278 с.
10. Образ // Психологический словарь. – М.: Педагогика, 1983. – с.223.
11. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Умберто Эко.– М.: ТОО ТК „Петрополис”, 1998. – 432 с.
12. Якобсон Р. Работы по поэтике / Роман Якобсон. – М.: Прогресс, 1987. – 462

Memarne M. V.

SHAPED FASHION TRANSFORMATION OF THE 20TH CENTURY

The article deals with the peculiarities of imaginative fashion transformations of the twentieth century. in culturological terms. The image is interpreted as a genre and species specification of fashion imagery, described categories: image-installation, image-transgression, image-imperative, as a component of any design process, any design clothes and any style.

Key words: *fashion, shape transformation, fashion images, figurative elements of fashion.*

УДК 930.2:327(477)“1648/1658”

Нікольченко Ю. М. , Кочина Ю. М.

ДОКУМЕНТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648-1658 РОКІВ.

У розвідці аналізується документне забезпечення зовнішньополітичної діяльності українського козацтва під час Національно-визвольної війни 1648-1658 років. Здійснена класифікація міжнародних і дипломатичних документів Гетьманщини за видовими ознаками, усталеними у вітчизняному документознавстві.

Ключові слова: *українське козацтво, Національно-визвольна війна, Гетьманщина, міжнародна діяльність, міжнародні і дипломатичні документи, вітчизняне документознавство, класифікація.*

Національно-визвольна війна українського народу 1648-1658 рр. проти панування Речі Посполитої стала важливим етапом у процесі формування національної державності. Її доленосним наслідком було утворення Гетьманщини – української автономії у складі Речі Посполитої. Вона здобула правове оформлення у положеннях Зборівського (серпень 1649 р.), Білоцерківського (вересень 1651 р.) і Гадяцького (вересень 1658 р.) договорів, які Богдан Хмельницький та Іван Виговський уклали з польсько-литовським королівством. А введення в дію урядом Гетьманщини ефективної системи зовнішньополітичної діяльності започаткувало в цей період її офіційне визнання у відносинах з країнами Європи і Азії.

Свідком цього процесу є документальні джерела адресних міжнародних зв'язків Гетьманщини у 1649-1658 рр. з Річчю Посполитою, Московським царством, Османською імперією, Кримським ханством, Швецією, Прусією, Волохією і Трансільванією (майбутня Румунія), Семиградям (майбутня Угорщина), Молдовським князівством, Персією, Священною Римською імперією (майбутня Австрія) [10, с. 562-574].

У зовнішньополітичній діяльності Гетьманщини склалася система документації, яка представляла такі види документів, як договори, угоди, пам'ятні записки, особисті послання, листи та звернення гетьманів і генеральної старшини, записи дипломатичних перемовин і посольські інструкції тощо. Саме тому вивчення досвіду документного забезпечення міжнародної діяльності українського козацтва, яке здійснювалося за часів Національно-визвольної війни визначає актуальність проблеми, що зумовлюється такими чинниками:

– потребою у доскональному вивченні документознавчого аспекту міжнародної діяльності Гетьманщини у часи Національно-визвольної війни 1648-1658 років;

– необхідністю здійснити класифікацію міжнародних і дипломатичних документів, що були укладені в наслідок активної міжнародної діяльності Гетьманщини у 1649-1658 роках.

Хронологічні межі питання охоплюють період з 1649 по 1658 роки, що обумовлено активізацією зовнішньополітичної діяльності українського козацтва, пов'язаної з подіями Національно-визвольної війни.

Джерельну базу статті складають документи з міжнародних відносин українського козацтва, опубліковані у двох томах наукового видання «Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр.» [7; 8], у другому і третьому томах збірника «Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы» [3], у збірнику «Документи Богдана Хмельницького (1648-1657)» [6], у книгах серії «Універсали Українських гетьманів. Матеріали українського дипломатарію»: «Універсали Богдана Хмельницького 1648-1657 рр.» [20] та «Універсали Українських гетьманів від І. Виговського до І. Самойловича (1657-1687)» [21].

Визначаючи стан дослідження проблеми, необхідно зазначити, що за останні роки серед фундаментальних праць вітчизняних вчених, присвячених питанню документного забезпечення міжнародних відносин Гетьманщини необхідно назвати нариси у двох томах «Історія українського козацтва» [9; 10] та монографію В.А. Смолія і В.С. Степанкова «Українська національна революція XVII ст.» [18].

Для розв'язання питання авторами були залучені також праці відомих українських дослідників документів Гетьманщини: М.І. Костомарова, М.С. Грушевського, Д.І. Яворницького, І.П. Крип'якевича В.О. Голобуцького, М.П. Ковальського, Ю.А. Мицика, Т.В. Чухліба. Документальні джерела зовнішньополітичної діяльності українського козацтва за принципами документознавства розглядали В.М. Горобець, І.Л. Синяк, Л.С. Гісцова, Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш, Ю.М. Нікольченко, Ю.М. Кочина. Класифікація документів козацького дипломатарію здійснена за методикою вітчизняних документознавців Н.М. Кушнарєнко та Г.М. Швецової-Водки.

Практичне значення результатів, оприлюднених у статті, полягає в можливості їхнього використання не тільки в науковому середовищі, а й в процесі підготовки фахівців на спеціальностях «Документознавство та інформаційна діяльність», «Історія», «Міжнародні відносини» вишів України.

Традиції українського документування зовнішньополітичної діяльності сягають своїм корінням у героїчну історію Гетьманщини. Держава, що виникла в роки Національно-визвольної війни 1648-1658 років, мала територію, військо, свої органи влади, правові норми, власну діловодну систему, яка обслуговувала і весь документальний спектр її міжнародних відносин [14, с. 5-6].

Складність геополітичної ситуації в Європі у середині XVII ст. вимагала від уряду

Гетьманщини створення ефективної дипломатичної служби в умовах, коли ще не сформувалася система чіткого розмежування функцій між його членами, а відтак не утворилися відповідні відомства, які б виконували точно визначені обов'язки [2, с. 44]. Як і в багатьох інших країнах, існувала практика доручень. Відповідно не було створено й спеціальної установи, що відала б за проведення зовнішньої політики і підготовку відповідних міжнародних і дипломатичних документів. І все ж на основі накопичених козацтвом традицій зносин з іншими країнами склалася порівняно струнка й ефективно діюча система дипломатичної служби та необхідний для її обслуговування видовий склад документів.

Основне місце в ієрархії дипломатичної служби Гетьманщини середини XVII ст. посідала Генеральна військова канцелярія (ГВК) на чолі з генеральним писарем [16, 136-141]. Під час Національно-визвольної війни цю посаду обіймав Іван Виговський. Він відіграв значну роль у формуванні зовнішньої політики Гетьманщини та її документному забезпеченні. ГВК, як центральна діловодна установа гетьманського уряду, була сформована у 50-х роках XVII ст. на досвіді установ Запорізької Січі, польського, литовського та, частково, німецького управління. Всю міжнародну документацію готували «писарі таємних справ» генеральної канцелярії з числа освічених козаків і міщан, які не тільки вільно володіли іноземними мовами, а й були професіоналами щодо складання дипломатичних документів з урахуванням традицій дипломатарію тієї, чи іншої країни [19, с. 234].

Багатовекторність зовнішньополітичних відносин Гетьманщини у 1649-1658 рр. викликала необхідність закріплення їхніх результатів системою договорів та інших нормативних документів. Велику увагу в Гетьманщині також приділяли оформленню дипломатичної документації, без наявності якої жодне посольство не було повноважним. Її невід'ємною складовою були листи, адресовані монархам, керівникам і членам урядів, впливовим політикам. Термін «лист» офіційно вживався для визначення дипломатичного листування, на відміну від інших документів, що стосувалися внутрішніх справ. Прикметно, якщо листи писалися кирилицею, то Богдан Хмельницький підписувався нею, якщо польською чи латинськими мовами – латинським шрифтом [9, с. 353].

У ГВК велика увага приділялася оформленню відповідної дипломатичної документації. Практикувалися різноманітні стилі написання листів до іноземних правителів і глав урядів, що було зумовлено врахуванням узвичаєних у тих чи інших країнах норм етикету. Наприклад, листам до польського короля притаманна витончена ввічливість і шляхетне багатослів'я із вживанням таких висловів, як «вірні піддані», «покірні слуги» тощо. До російського царя – діловитість, до турецького султана – пишномовне багатослів'я. Відомі випадки, коли з ГВК виходили документи російською мовою. У травні 1650 р. донський атаман Наум Васильєв надіслав до Москви три листи Богдана Хмельницького: «Один писали к тебе государю русским письмом, другой к донским казакам белорусским письмом...» [15, с. 27]. Це свідчить про те, що у військовій канцелярії були люди, які не тільки володіли російським письмом, а й професійно користувались ним.

Певна специфіка властива дипломатичним актам – міжнародним договорам, угодам, записам дипломатичних перемовин, посланням, заявам, інструкціям тощо. Ця специфіка простежується як за самим змістом документів, присвячених зовнішній політиці та міжнародним відносинам, так і за формою, що відповідає дипломатичному протоколу і встановленим міжнародним правилам. Джерельна база міжнародної діяльності Гетьманщини активно формувалася в період Національно-визвольної війни. За цей час було створено та видано велику кількість різноманітної за своєю типологією та видовими ознаками дипломатичної документації, схематично представлені авторами на запропанованому нижче рисунку:

- за ступенем розповсюдження (листування, інструкції, записи дипломатичних

перемовин) на час своєї появи у середовищі не були призначені для опублікування;

- за способом документування міжнародні і дипломатичні документи періоду Національно-визвольної війни є рукописними;
- за рівнем узагальнення інформації вони є первинними документами;
- за матеріальним носієм інформації вони є паперовими і мали вид листової конструкції;
- за обставинами їхнього існування в зовнішньому середовищі та регулярністю виходу у світ міжнародні і дипломатичні документи були неперіодичними;
- за часовою появою у світі ці документи були оригінальними;
- за місцем походження вони були вітчизняними (мали загальнодержавний характер) та іноземного походження.

Рис.1 Схематична класифікація дипломатичних документів періоду Національно-визвольної війни 1648-1658 рр.

Своє визначення класифікації документів пропонує Г.М. Швецова-Водка. Вона визначає класифікацію як процедуру практичного поділу певних об'єктів на класи (види, роди, типи, жанри) відповідно до найсуттєвіших ознак, притаманних об'єктам. Кожен клас (вид, тип та ін.) відрізняється від іншого певною ознакою. Види документів, що виокремлюються за певною ознакою, становлять окремий фасет класифікації. Таких фасетів може бути багато, залежно від того, скільки ознак документів використовуємо як підставу

поділу, отже, класифікація називається багатоаспектною. Фасети, в яких використовуються ознаки класифікації, споріднені за походженням, можна об'єднати в блок, тобто в сукупність фасетів, тому класифікація називається фасетно-блочною [23, с. 145].

У нашому випадку перший блок складають документи за особливостями знакових засобів фіксації та передачі інформації, а саме:

–за способом запису інформації або способом створення міжнародні і дипломатичні документи є рукописними (рукописними);

–за характером знакових засобів передачі інформації – це символічні документи;

–за належністю знаків запису до певних знакових систем міжнародні договори, посольські інструкції та інші дипломатичні документи є текстовими (писемними);

–за характером мовної знакової системи, в якій втілено інформацію, ці документи є вербальними, або словесними, підгрупу яких складають вербально-писемні документи;

–за формою запису інформації документи міжнародного і дипломатичного характеру мають двовимірну форму. При написанні документів застосовувались надстрокові знаки;

–за призначенням до сприйняття інформації вони сприймаються людиною без технічних посередників;

–за каналом сприйняття інформації людиною: візуальні (розраховані на сприйняття інформації зором) та аудіальні (розраховані на сприйняття інформації слухом, при зачитуванні);

–за способом декодування інформації людиною ці документи призначені для читання через візуальне сприйняття писемних знаків.

До другого блоку включені документи міжнародного і дипломатичного характеру за особливостями носія інформації:

–за матеріалом носія інформації це паперові документи;

–за формою (матеріальною конструкцією) носія інформації – це аркушеві документи, які були у вигляді окремих аркушів паперу;

–за зовнішньою структурою документа листування та інші дипломатичні документи є односторонніми (складаються з одного носія);

–за внутрішньою структурою документа: монодокументи, які складаються з одного завершеного повідомлення, а також у деяких випадках полідокументи, які мають у своєму складі кілька самостійних повідомлень і водночас є частиною полідокумента.

Третій блок складають документи за їхньою інформаційною складовою:

–за сферою виникнення інформації та об'єктом відображення листи до керівників інших держав, міждержавні договори та інші дипломатичні документи мали політичний характер, решта організаційно-розпорядчих документів мала управлінський характер;

–за рівнем узагальнення інформації це були первинні документи.

До четвертого блоку відносяться документи за їхнім використанням у зовнішньому середовищі:

–за характером аудиторії посольські звіти, донесення та інші дипломатичні документи є неопублікованими;

–за часом появи у зовнішньому середовищі та правовим характером вони є оригіналами;

–за ступенем достовірності та юридичною силою – це автентичні (справжні) документи.

Наведена схема класифікації покликана визначити способи запису інформації і матеріальну форму документа.

Результатом активної зовнішньополітичної діяльності Гетьманщини в період Національно-визвольної війни є укладені нею міжнародні договори, серед яких особливе значення для історичної долі українського народу мали Зборівський, Білоцерківський,

«Березневі статті», Гадяцький. Не ставлячі за мету детально описувати дипломатичну, історичну, політичну, економічну та культурницьку вагу цих договорів (їм присв'ячена унікальна за обсягом і змістом вітчизняна і зарубіжна наукова література) зосередимося лише на їхніх особливостях як документів.

Зборівський договір (трактат) був укладений між Військом Запорозьким і Річчю Посполитою 6 вересня 1649 р. після блискучих перемог козацько-селянського війська на першому етапі війни. Він закріпив утворення Гетьманщини – української державної автономії в складі Річі Посполитої з центром у Чигирині. Разом з тим цей документ мав іншу, офіційну назву: «Декларація Його королівської милості Запорозькому Війську на дані пункти супліки», а широкому загалу, на той час, він був відомий як «Декларація ласки» короля Яна Казимира Війську Запорозькому [7, с. 93-94].

Оригінал документу не зберігся. До нашого часу дійшов лише текст, писаний українською книжною мовою і вперше надрукований в «Актах, относящихся к истории Южной и Западной России, собранных и изданных Археографической комиссией» [1, с. 415-416; 17]. Аналогічна ситуація у Польщі. В науковому обігу збереглася лише копія договору польською мовою. Як і в українському варіанті – це книжна мова XVII ст.

Договір складається з 12 статей. Внизу підпис: «Іоан Казимир милостю Божею король Польський, великий князь Литовський, Руський, Пруський, Жмодзький, Смоленський, Чернігівський» і напис латиною «*Sigillum Maioris Cancellariae*», у перекладі це означає – «Печатка Велика Канцелярська». Останнє дає підставу припустити, що оригінал був написаний латиною, а з нього, в той же час, зробили копії українською і польською мовами.

Після трагічної поразки козацько-селянського війська у битві під Берестечком 10 липня 1651 р. Богдан Хмельницький був змушений підписати під Білою Церквою новий, важкий для Гетьманщини, договір з Річчю Посполитою. Він відомий як Білоцерківський. Документ мав офіційну назву: «Пункти спорядження і заспокоєння війська його королівської милості Запорозького на комісії під Білою Церквою від 28 вересня 1651 року».

Як і у випадку зі Зборівським договором, оригінал Білоцерківського також не зберігся, а текст, писаний українською книжною мовою XVII ст. вперше побачив світ у вищезгаданих «Актах» [1]. Документ складається з 11 статей і завершується переліком імен членів комісії, які брали участь у його розробці і, скоріше за все, підписанні. Вони розбиті на три групи:

- польську – у складі шести чоловік на чолі з коронним гетьманом Речі Посполитої Миколаєм Потоцьким;

- литовську – у складі трьох чоловік на чолі з польним гетьманом Речі Посполитої Янушем Радзивиллом;

- Гетьманщини – у складі восьми чоловік на чолі з гетьманом Богданом Хмельницьким.

Вперше у практиці міждержавного політичного документування в Європі XVII ст. маємо справу з суто комісійним документом, коли визначалася колегіальна відповідальність всіх учасників перемовин за його положення.

Важливе місце в історії козацького зовнішньополітичного документування представляє російський вектор української дипломатії другої половини XVII ст., який став визначальним після укладання не вигідного для Гетьманщини Білоцерківського договору та військових і дипломатичних невдач у Молдавії. Загалом упродовж 1651-1654 рр. з України до Москви було направлено 10 повноважних посольств. Москва за цей час направила в Україну 15 посольств і окремих посланців. 20 травня 1653 р. у Кремлі в Грановитій палаті відновив засідання Земський собор, і вже 25 травня 1653 р. його учасники одногосно висловилися за протекторат Московського царства над Гетьманщиною [5, с. 9].

8 січня 1654 р. відбулася Переяславська рада, яка поклала початок офіційному оформленню російсько-українських відносин, основу яких складав цілий комплекс документів, в т. ч. відомі «Березневі статті», або як їх іноді називають в історіографії –

«Богданові статті». Договір зберігся в трьох оригінальних редакціях у вигляді чернеток:

- «20 статей» – запис приказними дяками усних пропозицій представників уряду Гетьманщини від 13 березня 1654 р.;

- «23 статті» – чолобитна від імені гетьмана, передана представникам російського уряду 14 березня 1654 р.;

- «11 статей» – скорочена і змінена редакція «23 статей», представлена Гетьманщиною російському уряду 21 березня 1654 р.

Разом з тим, створення цього документа пов'язано з деякими, до кінця не з'ясованими обставинами: «14 статей», або «Переяславські статті», що пізніше російський уряд активно видавав за остаточну редакцію «Березневих статей», насправді не були нею. Це є російсько-український договір 1659 р., підписаний Юрієм Хмельницьким за поданням російського дипломата князя А. Трубецького як оригінал «Богданових статей» [10, с. 563-564].

Українсько-російський договір мав велике значення для подальшого оформлення вітчизняної документної традиції. Документальна форма цього міждержавного акту закріпила сформований під час Національно-визвольної війни постатейний принцип підписання аналогічних документів, який став основою подальшої дипломатичної діяльності Гетьманської України з іншими державами.

Після смерті Богдана Хмельницького (6 липня 1657 р.) загострилася боротьба за владу. У другій половині жовтня 1657 р. Корсунська старшинська рада підтвердила обрання Івана Виговського, генерального писаря в уряді Богдана Хмельницького, новим гетьманом України. Його прихід до влади припав на час значних внутрішніх соціальних суперечностей та ускладнення міжнародного становища країни. Враховуючи те, що Московське царство фактично відмовилося виконувати Переяславські домовленості, а Швеція вже не мала можливостей і бажання воювати з Річчю Посполитою, новий гетьман взяв курс на завершення Національно-визвольної війни і підготовку мирного договору з останньою.

Інтенсивні переговори завершилися підписанням 16 вересня 1658 р. в Гадячі трактату про «унію України з Польщею та Литвою». В науковій літературі поруч з традиційною назвою документа – «Гадяцький трактат», зустрічається його стара офіційна – «Гадяцькі статті». Він складався з 18 основних статей та 5 другорядних [21, с. 46-47]. Положення документа фактично денонсували Гетьманщиною документально закріплені положення Переяславських домовленостей з Росією. А на думку Н.М. Яковенко «Ідеї Гадяцького трактату є яскравою пам'яткою політико-правової думки свого часу, що за умов реалізації справді б мали шанс утвердити майбутнє польсько-литовсько-білорусько-української спільноти і оновити Річ Посполиту через нові форми співжиття народів» [24, с. 212].

«Гадяцькі статті» відомі в трьох редакціях: польською, українською книжною і литовською мовами. Оригінал українською мовою (без першої сторінки) зберігається у Центральному державному історичному архіві України (ф. 221, оп. 1, спр. 186. Арк. 1-8).

Спеціальні документи дипломатичного характеру Гетьманщини періоду Національно-визвольної війни представлені широким видовим складом. Укладанню міжнародних договорів передувало міждержавне листування. Розглядаючи даний комплекс джерел, можна вказати, що за обсягом він є найбільшим з усіх – 348 документів, у т.ч. гетьманом Богданом Хмельницьким було підготовлено 245 листів, генеральним писарем Іваном Виговським – 26, полковники і українські козацькі дипломати підготували 47 [13, с. 120]. Дипломатична кореспонденція іноземних держав, адресована уряду Гетьманщини, у переважній більшості представлена документами Речі Посполитої, Московського царства, Туреччини, Швеції, Молдовського князівства.

У Генеральній військовій канцелярії готували також поточну документацію міжнародного призначення:

- вістові листи з оперативною інформацією;

- проїжджі листи, що засвідчували прохання гетьмана про вільний пропуск його дипломатів на територію іншої держави;

- листи-інструкції, які містили вказівки та поради послам і дипломатам Гетьманщини про мету їхніх посольств і дипломатичних місій;

Велика кількість листів збереглися у недосконалих копіях, в яких часто пропускалися чи перекручувалися такі частини початкового й кінцевого протоколу, як інтитуляція, інскрипція і датум. В цілому їхній формуляр є гнучкішим ніж формуляр універсалів та наказів. Це пояснюється різноманітністю питань, що порушувалися в листах, необхідністю врахування діловодної традиції тієї країни, куди він адресувався і політичною ситуацією на даний момент.

Різнманітним є коло адресатів, яким відправлялися листи з Гетьманщини. Так із 245 листів Богдана Хмельницького, адресованих монархам та членам урядів зарубіжних держав, 112 припадає на Росію, 91 – керівництву Речі Посполитої, 43 – відправлено в Трансільванію, Кримське Ханство, Османську імперію, Молдавію, Швецію, Венецію [13, с. 100].

За гетьманування Богдана Хмельницького сформований формуляр листів не зазнав істотних змін і в наступні роки. Розпочиналися вони інтитуляцією (означенням особи, котра надсилає листа), інскрипцією (означенням адресата) і сатуляцією (вітанням). Остання інколи передувала інскрипції. Важливого значення надавали відповідним зверненням і титулюванням особи, до якої надсилався лист, оскільки применшення титулу могло призвести до міжнародних ускладнень.

В основній частині листів переважно стисло подавалася нарація (виклад суті справи). Диспозиція (розпорядження) мала умовний характер, бо зміст листів містив не накази, а прохання, пропозиції та пояснення гетьманів. Постійною складовою була короборація (відомості про засвідчувальні знаки документа, насамперед печатки і підпису); рідше вживалася аренга (преамбула), промульгація (публічне оголошення) та санкція (заборона порушувати документ). Заклучний протокол (есхатокол) мав датум (місце і час видачі документа) та субскрипцію (підпис).

У значній кількості збереглася дипломатична кореспонденція іноземних держав, адресована урядам Гетьманщини, у першу чергу з Речі Посполитої та Московської держави [10, с. 568]. Переважна більшість цих документів була направлена Богдану Хмельницькому, інші – Івану Виговському, полковникам, а також вищому православному духовенству в Україні. Авторами більшості послань були король Ян Казимір (19 листів) та київський воєвода Адам Кисіль (32) [7, с. 6].

Національно-визвольна війна 1648-1658 рр. була однією з найважливіших подій в історії України, що сприяла формуванню її державності. Обумовлена вона особливостями колоніального становища України в складі Речі Посполитої, яке супроводжувалося жорстоким гнобленням української нації. Події війни знайшли своє відображення у вітчизняній і зарубіжній науковій, публіцистичній та художній літературі, в основі якої лежать історичні, документальні і наративні джерела.

Разом з тим незначна їхня частка торкається проблем саме документного забезпечення міжнародної діяльності українського козацтва у зазначений історичний період. Матеріали дипломатичного характеру, які були підготовлені у ГВК Гетьманщини, засвідчують їхній високий професійний рівень та широкий видовий склад. Він не поступався традиційним центрам європейської дипломатії: Речі Посполитій, Московського царства, Франції, Пруссії, Османської імперії, Швеції тощо.

В процесі підготовки статті авторами встановлено, що види міжнародних і дипломатичних документів Гетьманщини періоду Національно-визвольної війни у повному обсязі відповідали вимогам державної зовнішньополітичної діяльності. Вони склалися з:

- міжнародних договорів й угод;

- міждержавного листування;
- дипломатичних інструкцій;
- записів дипломатичних переговорів;
- посольських звітів і донесень.

Отримані результати дали можливість дійти висновку, що постійний інтерес вітчизняних науковців до вивчення документальних джерел міжнародних відносин українського козацтва періоду Національно-визвольної війни 1648-1658 р. є результатом суспільно-політичних змін, які відбувалися в Україні після проголошення її незалежності. Їхній всебічний аналіз дає змогу фахівцям (політикам, історикам, правознавцям, економістам, культурологам) знаходити відповіді на драматичні виклики часу, з якими зіткнулася незалежна Україна у сьогоденні.

Список використаної літератури:

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией [Электронный ресурс]: [в 5 т.] – Санкт-Петербург: Тип. П.А. Кулиша, 1861. – Т. 3: 1638–1657. – 604 с. – Режим доступа: shpl.ru.
2. Віднянський С. В. Зовнішня політика України як предмет історичного аналізу: концептуальні підходи та перспективи / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов // Український історичний журнал. – 2001. – № 4. – С. 41–57.
3. Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы: в 3 т. / под ред. П. П. Гудзенко, А. К. Василенко, А. Л. Сидорова – Москва: Изд-во АН СССР, 1953. – Т. 2. – 558 с.; Т. 3. – 646 с.
4. Горобець В. М. Переяславсько-Московський договір 1654 р.: результати і наслідки (з історії українсько-російських відносин доби Богдана Хмельницького) / В. М. Горобець // Доба Богдана Хмельницького: зб. наук. пр. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 1995. – С. 73–94.
5. Грушевський М. С. Переяславська умова України з Москвою 1654 року. Статті і тексти / М. С. Грушевський // Переяславська рада 1654 року (Історіографія та дослідження) / редкол. П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. – Київ: Смолоскип, 2003. – С. 5–54.
6. Документи Богдана Хмельницького (1648–1657) / відп. ред. Ф. П. Шевченко; упоряд. І. Крип'якевич; АН Української РСР, Ін-т суспільних наук; Архівне упр. при Раді міністрів Української РСР. – Київ: Вид. АН УРСР, 1961. – 740 с.
7. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу / упоряд. Ю. Мицик. – Київ: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Канад. ін-т українських студій (Едмонтон), 2012. – Т. 1: 1648–1649 рр. – 679 с.
8. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу / упоряд. Ю. Мицик. – Київ: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Канад. ін-т українських студій (Едмонтон), 2012. – Т. 2: 1650–1651 рр. – 703 с.
9. Історія українського козацтва: нариси: у 2 т. / редкол.: В. Смолій та ін. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – 800 с.
10. Історія українського козацтва: нариси: у 2 т. / редкол.: В. Смолій та ін. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – Т. 2. – 724 с.
11. Кочина Ю. М. Документи дипломатичного характеру українського козацтва в період Національно-визвольної війни 1648–1658 років / Ю. М. Кочина // Проблеми формування інформаційної культури особистості: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 1 листоп. 2013 р.: тези доп. – Маріуполь, 2013. – С. 239–241.
12. Кушнарєнко Н. Н. Документоведение: учебник / Н. Н. Кушнарєнко. – 8-е изд. – Київ: Знання, 2008. – 459 с.
13. Мицик Ю. А. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу

- середини XVII ст. / Ю. А. Мицик. – Дніпропетровськ : Дніпро, 1996. – 262 с.
14. Нікольченко Ю. М. Битва під Берестечком у контексті розвитку документної традиції українського козацтва / Ю. М. Нікольченко // Гілея: Науковий вісник : зб. наук. пр. – 2012. – № 56 (1). – С. 5–10.
  15. Овсій І. О. Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 року) : навч. посібник / І.О. Овсій. – Київ : Либідь, 1999. – 240 с.
  16. Палеха Ю. І. Історія діловодства (документознавчий аспект) : навч. посібник / Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. – Київ : Ліра-К, 2011. – 328 с.
  17. Панашенко В. В. Палеографія українського скоропису другої пол. XVII ст. (на матеріалах Лівобережної України) / В. В. Панашенко. – Київ : Наук. думка, 1974. – 111 с.
  18. Смолій В. А. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Києво-Могилянська акад., 2009. – 447 с.
  19. Страфійчук В. І. Розвиток формуляру директивно-розпорядчих документів гетьмана / В. І. Страфійчук // Доба Богдана Хмельницького : зб. наук. пр. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 1995. – С. 226–235.
  20. Універсали Б. Хмельницького 1648–1657 років / упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич ; редкол.: В. Смолій (гол.) та ін. – Київ : Альтернативи, 1998. – 382 с. ; іл
  21. Універсали Українських гетьманів від І. Виговського до І. Самойловича (1657–1687) / Уклад. : І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко. – Львів : Наукове т-во ім. Т. Шевченка, 2004. – 1087 с.
  22. Чухліб Т. В. Дипломатія Української козацької держави / Т. В. Чухліб // Політика і час. – 2003. – № 3. – С. 78–86.
  23. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : навч. посібник / Г. М. Швецова-Водка. – Київ : Знання, 2007. – 398 с.
  24. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. : навч. посібник для учнів гуманіт. гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак. вузів, вчителів / Н.М. Яковенко. – Київ : Генеза, 1997. – 312 с.

Nikolchenko Y. M., Kochina Y. M.

FOREIGN POLICY DOCUMENTATION OF THE UKRAINIAN COSSAKS DURING THE NATIONAL-LIBERATION WAR (1648-1658)

*The National-Liberation war the Ukrainian people fought in against domination by *Rech pospolyta* (1648-1658) played an important role in shaping the national statehood/ Setting up of *Het'manshina* i.e. the Ukrainian Autonomy within *Rech Pospolyta* was its historic heritage. It was legally confirmed by provisions of the treaties with Polish-Lithuanian kingdom initiated by Bohdan Khmelnyts'ky and Ivan Vygovs'ky, namely *Zboriivs'kyi* (August, 1649), *Bilotserkovskyi* (September, 1651), *Hadyats'kyi* 9 September, 1658). *Het'manshchina* government introduced an effective system of foreign activities which brought its official recognition in relations with European and Asian (Br.) countries.*

*This fact affirmed by documentary evidence of *Het'manshchina* foreign relations 91649-1658) with *Rech Pospolyta*, the kingdom of Moscow, the Ottoman Empire, the Crimean Khanate, Sweden, Prussia, *volokhiya* and *transilvania* (modern – day Romania), *Semigraddya* (modern – day Hungary), Moldovan principality, Persia, Holy Roman Empire (modern – day Austria). *Het'manshchina* international activities produced correspondingly the system of documentation formed by General Army Chancellery. Documentation system under review is a unique complex documentation. The complex includes the following types of documents:*

- *diplomatic acts sources: inter-state treaties, charters;*
- *diplomatic sources: diplomatic correspondence, messages of the states' leaders, talks records, ambassadorial regulations, diplomatic accounts and records;*

- *diplomatic reports sources: memoirs, journals of Cossack diplomats.*

The authors of the article applied methods of classifying documents suggested by Ukrainian scholars N.M. Kushnarenko and H.M. Shvetsova-Vodka. The study and classification of diplomatic documentation (1649-1658) reveals full accord with the requirement of the state foreign policy. The documents include the following types: inter-state treaties and agreements, diplomatic correspondence, diplomatic regulations, diplomatic talks records, ambassadorial accounts and reports.

Thus we may claim that the study of foreign relations documents of the Ukrainian Cossaks during the National-Liberation war period (1648-1658) shows the result of socio-political changes that had taken place since declaration independence of Ukraine. This detailed study provides specialists in various domains of activities (politics, historians, law, economics, studies of culture,) with useful information which may offer a solution to problems in the context of dramatic challenges independent modern-day Ukraine has encountered.

Key words: *the Ukrainian Cossacks, National-Liberation war, Het'manshchina, forcingn policy, forcingn affairs and diplomatic documents, Ukrainian documentation, classification.*

УДК 738.1:65.012.32

Пархоменко Т. С.

З ІСТОРІЇ КОЛЕКЦІЮВАННЯ ФАРФОРУ В ЄВРОПІ

У статті висвітлено деякі аспекти історії колекціювання фарфору XVI-XVIII ст. в Європі.

Ключові слова: *колекціонування, фарфор.*

Сьогодні колекціонування фарфору є вельми рідкісним захопленням. У Російській Федерації чи не є єдиним збирачем фарфору (радянського періоду) вважається адвокат Олександр Добровинський [1]. Але раніше, у XVI-XVIII ст., колекції фарфору подеколи цінувалися вище за зібрання живопису. Повернення інтересу до артефактів цієї групи декоративного мистецтва актуалізує звернення до історії збирання порцелянових виробів.

Серед публікацій останніх двох десятиліть, дотичних до теми статті, можна виділити дослідження О.Школьної, яка скрупульозно дослідила фарфор і фаянс України XX століття [2]. Нею було охарактеризовано інфраструктуру галузі, промислову та економічну політику, організаційно-творчі процеси. У вступі до першої книги монографії О.Школьна стисло виклала історію захоплення фарфором у Європі і початок його власного виробництва. Також авторства О.Школьної ґрунтовна монографія, присвячена київському художньому фарфору XX століття [3]. Фарфору Медичі і майсенському фарфору присвятила свої статті А.Бичкова [4,5].

Метою ж цієї статті є спроба актуалізувати інтерес до історії колекціювання фарфору.

В Європі до XVI ст. фарфор був групою артефактів, яка імпортувалась з Китаю, починаючи з XIII ст. Через складності доставки та його ексклюзивне (виключно імпорт) положення на тогочасному ринку вартість фарфору була високою. Тому володарями того чи іншого порцелянового витвору могли стати лише вінценосні особи або заможні аристократи, а перші порцелянові колекції склалися з китайського, згодом японського, фарфору.

Зібранням китайського фарфору династії Мін пишався герцог Тоскани. Подароване згодом (1590 р.) саксонському курфюрсту, це зібрання стало перлиною кунсткамери, що заклала основи славетної Дрезденської галереї. Утім герцоги Медичі не тільки колекціювали